

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Досліджено стан трудової міграції в Україні та в розрізі регіону областей Українських Карпат. Наголошено на наявних проблемах трудової міграції. Виявлено взаємозалежність між зростанням рівня безробіття та зовнішньою трудовою міграцією. Запропоновано низку заходів щодо подолання негативних проявів зовнішньої міграції.

Ключові слова: трудова міграція, трудові ресурси, трудовий потенціал, безробіття, зайнятість, економічно-активне населення.

ВСТУП

Незавершеність розпочатих реформ мало наслідком значне вивільнення робочої сили і як наслідок вибухове зростання безробіття в країні. Причинно-спадковий зв'язок спровокував кризу суспільно-економічних відносин, що насамперед проявилася у надзвичайно низькому рівні життя та соціальної невладштованості населення, невпевненості у завтрашньому дні та неможливості реалізувати свої здібності в Україні. Як наслідок маємо прояв такого негативного явища, як трудова міграція населення. На сьогоднішньому етапі розвитку, ускладненого світовою економічною кризою негативною є динаміка народжуваності та смертності, помітною проблемою також є наявність мінусового сальдо міграції. В країні відмічені загрозові масштаби депопуляції населення з погіршенням якісних характеристик людського капіталу при значних міграційних втратах населення продуктивного віку та високого професійно-кваліфікаційного рівня.

Із великим запізненням, порівняно з відповідними світовими процесами, веління часу викликало до життя необхідність наукових досліджень проблем розвитку людини і в нашій країні, насамперед як головного чинника продуктивних сил. Предметом досліджень науковців в Україні поступово ставали теоретичні та методологічні аспекти міграційних процесів. Значну увагу дослідженням теоретичних та практичних аспектів міграції присвячено науковцями: А. Загробською, В. Онікієнком, Т. Петровою, М. Романюком, В. Стешенком, В. Товкуном, О. Шаблієм та багатьма іншими, чії наукові напрацювання стали надійною основою для сучасних досліджень.

Аналіз наукових розробок свідчить, що трудовий потенціал є визначним стратегічним ресурсом і головним фактором економічного зростання, визначає ефективність формування та використання виробничого, економічного і фінансового потенціалу, безпосередньо впливає на темпи і якість економічного зростання. Зазначене свідчить про необхідність безперервного аналізу людського фактора, з'ясування чинників його погіршення й пошуку вчасних та ефективних механізмів їх усунення, не останнє місце в цьому питанні посідає трудова міграція населення.

Метою статті є аналіз стану та проблем трудової міграції з точки зору її впливу на формування трудових ресурсів. Актуальність статті полягає у висвітленні новітнього підходу до аспектів трудової міграції в умовах ринкової економіки та її особливості на сучасному етапі розвитку суспільних відносин. Предметом дослідження є трудова міграція населення, як дестабілізуючий чинник формування та розвитку трудових ресурсів країни.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міграційний рух - це зміна чисельності та складу населення в результаті процесів механічного просторового переміщення людей, викликаних політичними, соціально-економічними, релігійними та іншими причинами. Сучасна міграція, як правило, зумовлена особистими та економічними причинами, наприклад, пошук роботи, більш високих заробітків тощо. Розрізняють внутрішню міграцію, що відображає зміну людьми місця проживання у межах однієї країни та зовнішню, пов'язану зі зміною країни постійного проживання. Для нас сьогодні, на жаль, звичним є факт, коли частина населення України працює та мешкає за межами своєї країни. Дослідження свідчить про наявність негативних тенденцій зовнішньої трудової міграції. Аналіз зовнішньої міграції наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Зовнішньо-міграційний рух населення, /осіб/.

Регіон/ область	2007			2008			2010			2011		
	прибуло	вибуло	зміна, -/+	прибуло	вибуло	зміна, -/+	прибуло	вибуло	зміна, -/+	прибуло	вибуло	зміна, -/+
Україна	46507	29669	16838	37323	22402	14921	30810	14677	16133	31684	14588	17096
Регіон Українських Карпат												
Львівська	522	723	-201	549	582	-33	516	574	-58	601	563	38
І.Франківська	413	500	-87	519	319	200	567	426	141	664	396	268
Чернівецька	606	507	99	548	298	250	596	233	363	644	258	386
Закарпатська	302	795	-493	295	652	-357	302	362	-60	290	360	-70

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/index.php>; www.cv.ukrstat.gov.ua; <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

Дослідження свідчить, що по Україні зовнішнє міграційне сальдо мало позитивний показник. При цьому в розрізі областей регіону Українських Карпат аналіз виявив суперечливі тенденції, зокрема:

- у 2007 році Чернівецькій області показник міграційного приросту склав 99 осіб. По інших трьох областях регіону Українських Карпат показник міграції мав від'ємне значення.

- у 2008 та 2010 роках позитивне сальдо міграції було в Івано-Франківській та Чернівецькій областях. Від'ємний показник міграції значився у Львівській та Закарпатській області.

- у 2011 році в Закарпатській області від'ємне міграційне сальдо склало 70 осіб. В інших трьох областях регіону Українських Карпат показник міграції мав позитивне значення.

Аналіз свідчить, що спільною рисою України, Львівської, Чернівецької та Івано-Франківської областей є щорічне збільшення чисельності прибулих трудових мігрантів. У 2011 році в цілому по Україні та у Львівській, Чернівецькій Івано-Франківській областях відмічено приріст зовнішньої трудової міграції, від'ємний показник залишається тільки в Закарпатській області.

Дослідники зазначають, що зовнішня трудова міграція особливо негативно проявилася з моменту проголошення нашою державою незалежності. Серед її основних причин відмічають суттєве зниження рівня і якості життя населення та поява такого нового явища, як масове безробіття [5]. Повною мірою негативні тенденції зайнятості притаманні областям регіону Українських Карпат, при цьому загрозлива тенденція зростання безробіття має прояв в Закарпатській області. Аналіз основних показників ринку праці наведено у табл. 2.

Таблиця 2. Основні показники ринку праці, /тис.осіб/.

Регіон/ область	Економічно активне населення працездатного віку, (за методологією МОП, у віці 15-70 pp.)				2011/ 2007, у %	Безробітне населення працездатного віку, (за методологією МОП, у віці 15-70 pp.)				2011/ 2007, у %
	Рік					Рік				
	2007	2008	2010	2011		2007	2008	2010	2011	
Україна	20606,2	20675,7	20220,7	20247,9	-1,74	1416,7	1424,0	1784,2	1731,7	+22,2
Регіон Українських Карпат										
Львівська	1067,1	1087,2	1100,5	1104,2	+3,48	90,4	89,7	92,8	92,1	+1,88
Ів.Франківська	539,0	545,0	535,8	540,4	+0,26	46,8	46,5	47,5	50,5	+7,91
Чернівецька	362,0	364,7	353,7	358,1	-2	35,1	34,9	35,5	34,2	-2,57
Закарпатська	551,4	553,2	543,2	540,7	-1,94	36,9	37,8	50,3	55,2	+49,59

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/index.php>; www.cv.ukrstat.gov.ua; <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

Аналіз табличних даних свідчить про наступне:

- частка економічно активного населення працездатного віку за період 2007 - 2011 років (у віці 15-70 років, за методологією МОП) має тенденцію до зменшення в цілому по Україні та по Чернівецькій і Закарпатській областях;

- у Львівській та Івано-Франківській області, за цей же період, частка економічно активного населення працездатного віку збільшилася;

- чисельність безробітного населення працездатного віку відповідної категорії зменшилася у Чернівецькій області. По Україні в цілому та у Львівській, Івано-Франківській і Закарпатській областях чисельність безробітного населення збільшилася;

- найвищий показник зростання чисельності безробітного населення працездатного віку серед областей Українських Карпат виявлено в Закарпатській області;

Порівняльний аналіз чисельності безробіття та стану зовнішньої міграції виявив не однозначні тенденції. Стверджувати, що джерелом зовнішньої міграції є частина незайнятого населення є не коректним. Так аналіз засвідчує збільшення прибулих трудових мігрантів і зростання чисельності безробітного населення в Україні. Водночас поглиблений аналіз табличних даних виявив суперечливий зв'язок між чисельністю безробітного населення та зовнішньою міграцією. Зокрема по Львівській області спостерігаємо, у 2008 році у порівнянні з 2007 роком, зменшення чисельності безробітних в кількості 0,70 тис. осіб та збільшення кількості вибулих на 33 особи. У 2010 році, чисельність безробітного населення зростає на 3,1 тис. осіб та одночасно на 58 осіб збільшується кількість вибулих. У 2011 році чисельність безробітного населення зменшилася на 0,70 тис. осіб, кількість прибулих збільшилася на 38 осіб. Взаємозв'язок міграційного руху та ринку праці яскраво демонструють діаграми.

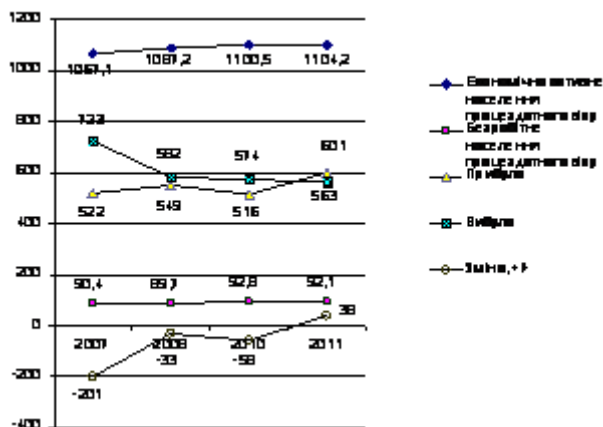

Рис. 1 Динаміка міграційного руху та основні показники ринку праці у Львівській області

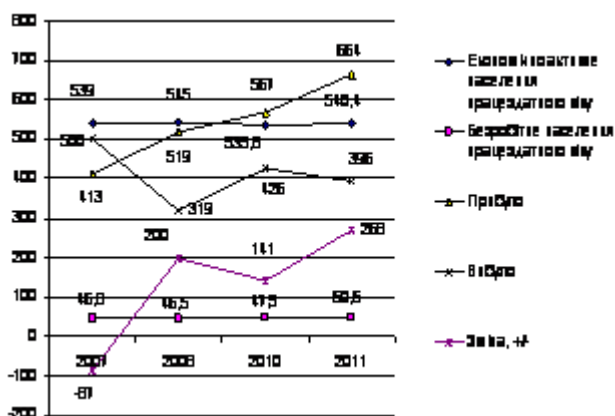

Рис. 2 Динаміка міграційного руху та основні показники ринку праці у І.Франківській області

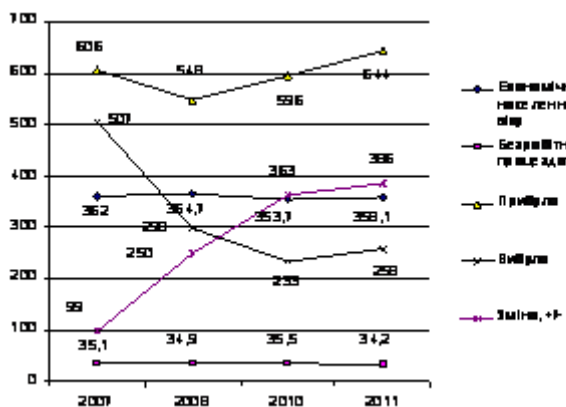

Рис. 3 Динаміка міграційного руху та основні показники ринку праці у Чернівецькій області

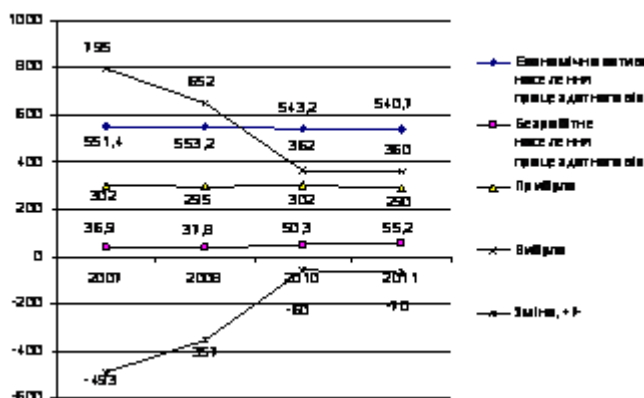

Рис. 4 Динаміка міграційного руху та основні показники ринку праці у Закарпатській області

Спільною рисою є загальна тенденція збільшення чисельності економічно активного населення та незначне коливання чисельності безробітних. В Закарпатській області аналіз засвідчив зменшення чисельності економічного активного населення, збільшення чисельності безробітного населення працездатного віку та зменшення показника зовнішньої трудової міграції.

Водночас дані діаграми свідчать, що частина зовнішніх мігрантів, що повернулися в область, не поповнили частку економічно активного населення та не зареєструвалися в якості безробітних. Таким чином стверджувати, що на зміну величини зовнішньої трудової міграції безпосередньо впливає стан зайнятості населення є не коректним. Скоріше за все можна припустити, що між станом зайнятості та величиною міграції (як внутрішньої так і зовнішньої) існує певний взаємозв'язок у вигляді замкнутого кола з полярними векторами руху трудових ресурсів, які активізуються в залежності від економічного становища в середині країни та за її межами. Взаємозв'язок характеризує наступну ситуацію: не затребувана частина трудових ресурсів в пошуках гідних заробітків виїжджає на певний час за межі країни, згодом повертається та в очікуванні наступної поїздки частково поповнює ряди безробітних. (Рис. 2.)

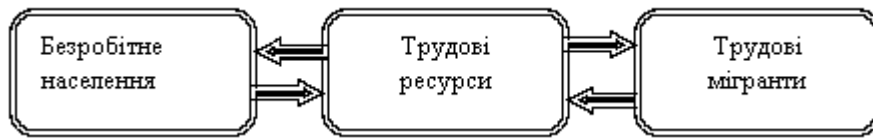

Рис. 5 Взаємозв'язок статусу безробітного населення та трудової міграції

Слід зазначити, що дана модель трудової міграції може тривати до тих пір, поки величина заробітку за межами країни значно перевищує її рівень у середині та людина фізично спроможна до тривалих від'їздів. Дослідження показників трудової міграції населення свідчить про існування причинно-наслідкового зв'язку зі станом безробіття. Достовірно визначити стан міграції важко, оскільки є розбіжності в розрахунках існування прихованого безробіття та нерегламентованої зайнятості, а також відсутністю показників статистики переміщень трудових ресурсів. Вищезгадане стосується усього стану дослідження новітньої трудової міграції з України. Предметом дискусій залишається масштаб цієї міграції. За оцінками вітчизняних експертів в Португалії перебуває 140 тис., а португальські засоби масової інформації називають цифру у 200 тис. українських заробітчан. У Польщі працює понад 300 тис. наших громадян. За неофіційними джерелами, кількість наших співвітчизників на італійській землі складає від 300 тис. до 1 млн. осіб. Десятки тисяч українців перебувають на нелегальному становищі у Словаччині, Чехії, Угорщині, Греції, Туреччині. Найбільше трудових мігрантів знаходиться в Російській Федерації, де працює від 2 до 3 млн. українців. За оцінками спеціалістів, кількість наших заробітчан за межами України може сягати 8 млн. осіб [6]. На нашу думку наявність такої чисельної «армії» трудових мігрантів можна вважати першочерговим питанням національної безпеки країни. Спроби урядовців спростувати величину зовнішньої міграції можуть свідчити про побоювання можновладців щодо офіційного визнання такої великої чисельності трудових мігрантів [7].

Науковим дослідженням підтверджено, що основними соціально-економічними чинниками, які спонукають поширення зовнішньої трудової міграції є невдалі і незавершені економічні реформи та як наслідок значне згортання промислового та аграрного виробництва в Україні. Це особливо негативно вплинуло на рівень життя населення регіонів України, розшарування окремих соціальних категорій і, що найважливіше, на можливість зайнятості і отримання бажаної оплати праці і доходів. Головними причинами, які спонукають населення шукати роботу за кордоном є:

- незадоволення рівнем заробітної плати в Україні;
- відсутність роботи за фахом та за місцем проживання;
- необхідність терміново заробити великі гроші.

Варто враховувати і той факт, що, працюючи в найбільш продуктивний період свого життя за кордоном, українці, в переважній більшості, не брали жодної участі у створенні національного доходу, не наповнювали вітчизняний пенсійний та інші фонди соціального захисту населення. Держава при цьому втрачала свій кращий трудовий потенціал. Тривалий час вважалось, що масова трудова міграція українців має багато позитивів для нашої держави. Це відчутно послаблювало напругу на вітчизняному ринку праці, зменшувало рівень зареєстрованого і прихованого безробіття, давало змогу українцям оволодіти «ринковою психологією» і вмінням орієнтуватися на власні сили, вивчати іноземні мови і звичаї, розширювати свій світогляд. А згодом використовувати цей досвід вдома.

Сьогодні домінує думка про те, що гроші, переказані «заробітчанами» додатково стимулюють ріст вітчизняної економіки. Окремі дослідники зазначають, що міграційний капітал може стати додатковим стимулом розвитку інфраструктури фінансово-банківського ринку та відкрити можливості розширення сфери послуг. Адже більшість одержувачів переказів живе в сільській місцевості, де доступ до фінансових установ є досить обмеженим [8]. Далі урядовці пропонують підняти проблему надходження міграційного капіталу на національний рівень і визнати його важливою складовою системи обліку, формування грошової, кредитної та банківської політики, а також фінансового ринку, який в подальшому спрямувати на соціально-економічний розвиток країни. Наведене наводить на думку, що заробітки трудових мігрантів вважаються урядовими досягненнями, грошові перекази трудових мігрантів вже кваліфікуються капіталом який належить освоїти.

ВИСНОВКИ

Зміна трудових відносин, як і у цілому по Україні так і в регіонах, прискорила темпи зростання міграції. На стан міграції безпосередньо, також впливає безробіття, яке має багато форм вияву: вимушене, приховане, повне, структурне, технологічне, циклічне, часткове тощо. Слід зазначити, що реальний стан безробіття значно вищий ніж офіційно зареєстрований. Поряд із офіційним існує нерегламентований ринок робочої сили, який не фіксується статистичними органами й не регулюється державою. У ще гіршому стані є регулювання трудової мобільності, в державі не врегульовано стан міграційних процесів, вони не є досконалими. У більшості випадків дослідження стану міграції обмежуються констатацією наявності міграції та пошуку її позитивних сторін.

На нашу думку єдиним способом подолання негативних проявів зовнішньої міграції слід вважати розробку низки заходів щодо заохочення населення України реалізовувати свій трудовий потенціал в межах країни, зокрема:

1. Створення привабливого ринку праці і умов для зайнятості. Не дивлячись на те, що в останні роки намітилось зростання заробітної плати, вона залишається значно нижчою, ніж у країнах, які приймають мігрантів. Безумовно мігранти не будуть повертатися на батьківщину, доки їхня заробітна плата не досягне тут хоча б половини їхнього доходу в інших країнах.

2. Підвищення економічної активності і забезпечення належної якості умов праці. Визначальною тут має бути освіта і отримання такого рівня кваліфікації, який диктуватиме ринок праці.

3. Підвищення попиту на робочу силу. Даний блок питань включає організацію і контроль за впровадження нових, із науковим обґрунтуванням економічної ефективності, технологій виробництва. В аграрному секторі це насамперед стосується запровадження переробки сільськогосподарської продукції її виробниками.

4. Професійну підготовку і перепідготовку проводити у відповідності з ринковою кон'юнктурою. Стан наповнення ринку праці свідчить про незаповненість спеціалістами середньої ланки. Для виконання цього завдання потрібен постійний моніторинг ринку праці щодо потреби у фахівцях провідних галузей, зокрема аграрної, промислової та інших галузей економіки.

Оскільки сучасний стан розвитку економіки характеризується збільшенням зовнішньої трудової міграції, яка взаємопов'язана з деформацією демографічної ситуації, негативними змінами у складі її структури робочих місць, зниження якості робочої сили мобільності та стратегічним напрямом постає питання формування збалансованого ринку праці та забезпечення продуктивної зайнятості.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міграційний рух населення України. [Електронний ресурс] : Метаописи державних статистичних спостережень. Статистика населення. Демографічна ситуація. Міграційний рух населення України. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>.
2. Ринок праці України. [Електронний ресурс] : Основні показники ринку праці (річні дані). – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Ринок праці Львівської області. [Електронний ресурс] : Основні показники ринку праці (річні дані). – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/index.php>.
4. Ринок праці Чернівецької області. [Електронний ресурс] : Основні показники ринку праці (річні дані). – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>.
5. Ринок праці Закарпатської області. [Електронний ресурс] : Основні показники ринку праці (річні дані). – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>.
6. Жаліло Я. А Тенденції трудової міграції з України до країн СНД. [Електронний ресурс] / Я. А Жаліло. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/11.htm/>.
7. Ульяницька О.В. Проблеми безробіття і трудова міграція українців //Актуальні проблеми економіки. 2005 . - № 8. – С.167-168.
8. Скільки українців працює за кордоном? [Електронний ресурс] : Наше слово № 29, 17 липня 2005 року. – Режим доступу : <http://ukrajinciberlinu.wordpress.com/2010/12/28/лише-3-галичини-виїхало-на-заробітки-б/>
9. Андрій Гайдуцький. Міграційний капітал в Україні: прихована реальність. / Дзеркало тижня/ гроші. № 15 (644) 21 - 27 квітня 2007.

Одержано 05.03.2013р.

© **Виноградов Юрій Леонідович**, асистент кафедри міжнародного бізнесу та світової політики Закарпатського державного університету. e-mail: urijvin@ukr.net